

van het denken worden gehandhaafd. De analyse zal dus aan het licht moeten brengen, dat Kelsen's rechtssouvereiniteit inderdaad de vernietiging van het souverain karakter der rechtsorde beteekent. Niet het recht, maar de mathematische logica zal de ware souvereine blijken te zijn. Opnieuw zal dan weer de grond-antinomie in de humanistische wetsidee tusschen wetenschaps- en persoonlijkheidsideaal aan het licht moeten treden. Voorts zal — gegeven den logisch-mathematischen inslag van het stelsel — het vermeende positivistisch karakter van Kelsen's rechtsleer, om in de eigen terminologie dezer school te blijven, het masker van een blank natuurrecht blijken te zijn. Een voortdurende antinomie tusschen het ware karakter van alle positieve recht en de logische grondslagen van Kelsen's positivisme zal dus aan het licht moeten treden, terwijl tenslotte zal blijken, dat langs dezen weg het recht eenvoudig niet valt te benaderen, maar dat het denken zich in een ellendigen cirkelgang beweegt, waaruit geen brug naar de realiteit des rechts leidt.

De eerst voorspelde antinomie openbaart zich op inderdaad ontstellende wijze in het z.g. vorm-inhoud-probleem.

Met Kant worden „sollen” en „sein” als twee volkomen onafhankelijke bewustzijnsrichtingen naast elkander gesteld. Maar vergeten wordt — en dit is een funest misverstand van Kant's humanistisch persoonlijkheidsideaal — dat bij den Koningsberger wijsgeer het „sollen” geen verstandscategorie, maar een regulatieve idee is, en dat dus het geheele vorm-inhoud-probleem op het gebied van recht en moraal bij Kant zijn zin verliest. Het „sollen” is nòch bij **Kant**, nòch bij **Cohen** ²⁰⁾ een constitutieve categorie en kan althans bij Kant niet op mogelijke ervaring worden toegespitst, gelijk toch noodwendig zou moeten geschieden, wanneer het z.g. hypothetisch „sollen” inderdaad, gelijk Kelsen beweert, een denkvorm ware ter bepaling van den rechtsinhoud.

Wil men nu tegenover Kant toch de categorie van het „sollen” als een bepalende denkvorm van alle empirisch recht handhaven, dan zal men eerst moeten aantoonen, hoe het mogelijk is, dat de werkelijkheid eensdeels zonder voorbehoud onder de universeele gelding der natuurlijke causaliteit staat en toch anderzijds ook door een met die causaliteit volkomen heterogeen normensysteem kan worden beheerscht.

Kant zelf heeft, gelijk we vroeger zagen, de norm slechts als *idee* laten gelden, maar er zich immer tegen verzet, het sollen als een denkcategorie, als een categorie der *wetenschap* te erkennen.

Hier zou een organisch gevatte wetsidee, gelijk die van het Calvinisme of Thomisme uitkomst kunnen brengen, maar de humanistische wetsidee is in nominalistischen zin van alle organisch karakter beroofd en staat machteloos tegenover de schijnbare antinomie tusschen twee wetskringen. Voor het humanisme moeten de wetskringen tegen elkander botsen, elkander verpletteren en men kan slechts in het rijk der ephemere ideeën vluchten om althans de nevelachtige, irreele idee der souvereine persoonlijkheid te redden.